

# חובת הכוונה בתקיעת שופר

## הצעת הסוגיות ופסק הרמב"ם

הגמרא במסכת ראש השנה עוסקת פעמיים בענין חובת הכוונה בתקיעת שופר.  
א. בדף כ"ח ע"א אומרת הגמרא:

שלחו ליה לאבוה דשמואל: כפאו ואכל מצה יצא (אף שלא התכוון לקיים מצוה). כפאו מאן... אמר רב אשי: שכפאוהו פרסיים. אמר רבא: זאת אומרת התוקע לשיר יצא. פשיטא, היינו הך (הרי בשניהם קיים מצוה ללא כוונה), מהו דתימא התם אכול מצה אמר רחמנא (המצוה היא אכילת מצה, ואותה קיים), אבל הכא "זכרון תרועה" כתיב והאי מתעסק בעלמא הוא (בשופר צריך לזכור, וללא כוונה אינו זוכר והרי הוא כמתעסק בדבר אחר), קא משמע לן. אלמא קסבר רבא מצוות אין צריכות כוונה...

ובהמשך הסוגיה (כ"ח ע"ב):

אמר ליה רבי זירא לשמעיה (לשמשו): איכוון ותקע לי (כוון ותקע בשבילי). אלמא קסבר משמיע בעי כוונה (על המשמיע לכוון להוציא את השומע ידי חובה)...

נחלקו רבא ור' זירא בענין הכוונה במצוות. לרבא יצא אף בלא כוונה, ואף אין לחלק בכך בין אכילת מצה לתקיעת שופר. לר' זירא אינו יוצא עד שיכוון המשמיע להוציא את השומע ידי חובה, ויתכוון השומע לצאת ידי חובתו.  
ב. המשנה (פ"ד מ"ח) דנה בדין "מתעסק" בתקיעת שופר, כלומר, שלא נתכוון כלל לתקוע, ויצא קול תקיעה מן השופר:

...והמתעסק לא יצא, והשומע מן המתעסק לא יצא.

הגמרא משהו בין דברי המשנה לדברי רבא ור' זירא (ל"ג ע"ב):

והמתעסק לא יצא. הא תוקע לשיר (שמתכוון לתקוע אך לא לשם מצוה) יצא, לימא מסייע ליה לרבא, דאמר רבא: התוקע לשיר יצא, דלמא תוקע לשיר נמי מתעסק קרי ליה (שמא המשנה קוראת אף לתוקע לשיר "מתעסק", ואין סיוע מן המשנה לרבא).  
והשומע מן המתעסק לא יצא. אבל השומע מן המשמיע לעצמו (ואיננו מתעסק, אך אינו מכוון להוציא את השומע ידי חובה) מאי, יצא, לימא תיהוי תיובתיה דרבי זירא, דאמר ליה רבי זירא לשמעיה:

איכוון ותקע לי, דלמא איידי דתנא רישא מתעסק תנא סיפא נמי מתעסק (שמא לשון "מתעסק" בסיפא נאמרה אגב הרישא, אך כוונת המשנה היא לאדם שלא כיון להוציא את חברו ידי חובה, ובמקרה כזה לא יצא, כר' זירא).

בהמשך נעמוד על היחס בין שתי הסוגיות, ועל פסק ההלכה במחלוקת רבא ור' זירא.

יש לעיין בפסק הרמב"ם בענין חובת הכוונה במצוות. בענין תקיעת שופר פסק הרמב"ם (הל' שופר פ"ב ה"ד):

המתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא יצא ידי חובתו, וכן השומע מן המתעסק לא יצא. נתכוון שומע לצאת ידי חובתו ולא נתכוון התוקע להוציאו, או שנתכוון התוקע להוציאו ולא נתכוון השומע לצאת - לא יצא ידי חובתו עד שיתכוון שומע ומשמיע.

ובענין אכילת מצה פסק הרמב"ם (הל' חמץ ומצה פ"ו ה"ג):

**אכל מצה בלא כונה כגון שאנסוהו גוים או לסטים לאכול יצא ידי חובתו.**

נושאי כליו של הרמב"ם שאלו כיצד פוסק הרמב"ם שתי הלכות אלה: "כפאו לאכול מצה - יצא", ובענין שופר: "עד שיתכוון שומע ומשמיע", שאם לא כיון לא יצא<sup>1</sup>, והרי רבא למד דין תקיעת שופר מדין אכילת מצה, וחידושו הוא ששני הדינים שוים ביניהם, ואין לחלק בין שני הדינים<sup>2</sup>. עוד קשה על דברי הרמב"ם בהל' שופר: "וכן השומע מן המתעסק לא יצא", כפי שהקשה בלחם משנה:

בגמרא הקשו "אבל השומע מן המשמיע לעצמו מאי, יצא. לימא תהוי תיובתא דר' זירא וכו'", וכיון דרבינו פסק כר' זירא לא היה לו לכתוב "מן המתעסק", אלא שנמשך אחר לשון המשנה.

הרמב"ם פסק כר' זירא, שצריך כוונת שומע ומשמיע. אם כן, הלשון "מתעסק" שכתב הרמב"ם בתחילת ההלכה אינה מדויקת, שכן הגמרא אמרה שעל פי ר' זירא המילה "מתעסק" נאמרה "אגב רישא", וכוונת המשפט "השומע מן המתעסק" היא:

<sup>1</sup> עי' במגיד משנה (הל' שופר) שהקשה כן, וחילק בסברא בין אכילת מצה לשמיעת שופר, אלא שתירוצו קשה, שכן הגמרא דחתה את החילוק ביניהם, ומניין לרמב"ם לחלק? יש להבין כיצד למד הרמב"ם את הגמרא בענין. אף המגיד משנה בסוף דבריו כתב: "ועם כל זה אני מסתפק שלא תהיה נוסחת רבינו האמיתית שם גבי מצה 'לא יצא', שכן נראה מן ההלכות, ולא ראיתי מי שחילק בין מצוה למצוה בדין הכוונה".  
<sup>2</sup> אם בענין תקיעת שופר פסק הרמב"ם כר' זירא, שיש חובת כוונה, היה צריך, לכאורה, לפסוק כך גם בענין מצה, שלא יצא ללא כוונה, ולא לחלק בין הדינים.

"השומע ממי שמשמיע לעצמו". אין לרמב"ם, כפוסק, להשתמש בלשון זו שאינה מדויקת מבחינה הלכתית.<sup>3</sup>

## בין אכילת מצה לתקיעת שופר

כפי שראינו, חולק ר' זירא על רבא בענין תקיעת שופר וסובר שדרושה כוונת שומע ומשמיע. האם חולק ר' זירא על רבא גם בדין אכילת מצה, וסובר שכפאו ואכל מצה לא יצא כיון שחסרה כוונה, או שמא בענין זה יסכים עם רבא, והוא חולק רק בענין תקיעת השופר?  
על השוואתו של רבא בין אכילת מצה לתקיעת שופר, שאלה הגמרא: "פשיטא, היינו הך?!", ותירצה:

מהו דתימא התם אכול מצה אמר רחמנא, אבל הכא "זכרון תרועה"  
כתיב והאי מתעסק בעלמא הוא, קא משמע לן.

כלומר, ישנה הוה אמינא לחלק בין שני הדינים, אך רבא איננו מקבל זאת למסקנה. ניתן לומר, שר' זירא יקבל חילוק זה גם למסקנה, ולכן אף שבתקיעת שופר הוא מחייב כוונה, הרי זה משום שנאמר "זכרון תרועה", אך באכילת מצה שבה ישנו חיוב על אכילה בלבד, יסכים ר' זירא שאין צורך בכוונה, וכפי שיתבאר בהמשך.<sup>4</sup>  
נראה, שהשוואת הסוגיות שהובאו לעיל, מסייעת להסבר זה. בדף ל"ג שואלת הגמ' פעמיים "לימא", וכידוע זוהי פתיחה להוה אמינא של הגמרא שנדחתה.<sup>5</sup> כלומר, כשהגמרא אומרת "לימא מסייע לרבא", כוונתה להוכיח שלא ניתן לסייע לרבא, ובמילים "לימא תהוי תיובתיה דר' זירא" כוונת הגמרא לומר שלא ניתן להקשות על ר' זירא. אם כן, מסתמא דגמרא נראה שהלכה כר' זירא, ולכן פסק כך הרמב"ם.<sup>6</sup>  
הסוגיה בדף כ"ח לגבי "כפאו ואכל מצה" מובאת ללא חולקים, ומשמע שזוהי הדעה המקובלת להלכה.<sup>7</sup> אם כן, אף מי שסובר כר' זירא, שבתקיעת שופר צריך כוונת שומע ומשמיע, מקבל את הדין שבמצה יצא גם ללא כוונה.<sup>8</sup>

<sup>3</sup> עי' "יד מלאכי" (כללי הרמב"ם, כ"ד) שכתב (בשם בית יוסף יו"ד ריש סי' ר"א): "אף על גב דהרמב"ם סידרא ולישנא דמתניתין נקט, ליכא למימר דכי היכי דדחקינן בפירושא דמתניתין הכי נדחוק בפירוש דברי הרמב"ם, דבתראה הוא ואם איתא דסבר הכי הוה ליה לפרש ולא לסתום דבריו כסתמת המשנה".

<sup>4</sup> באופן דומה כתבו מפרשי הרמב"ם בהל' שופר, עיי"ש.

<sup>5</sup> עי' בכללי הגמרא לר' יוסף קארו, הנדפסים בספר "הליכות עולם" (שער שני אות ח'), בשם הריטב"א בסוף עירובין: "כי לעולם לא בא לשון זה בגמרא אלא בדבר שהוא נדחה בסוף", וכן הביא שם מעוד מקורות. ועי' בתוס' קידושין מ"א ע"ב ד"ה "העובד כוכבים" (וכן בראשונים אחרים), שמתייחס ל"לימא" כתמיהה וכקושיא, ואם כן בסוגייתנו יש לומר, ש"לימא מסייע" הוא קושיא: האם המשנה מסייעת לדעה הדחוייה, וכן "לימא תהוי תיובתיה" הוא קושיא: האם המשנה סותרת את הדעה המקובלת.

<sup>6</sup> אף פשט לשון המשנה: "המתעסק לא יצא והשומע מן המתעסק לא יצא", פירושו שתוקע להתלמד ואינו מכוון למצוה, ואם כן, חסרון הכוונה הוא הבעייתית בתקיעת שופר, כדעת ר' זירא.

<sup>7</sup> ניתן להוסיף עוד, שרב אשי הסביר ש"כפאו" פירושו "שכפאוהו פרסיים", ואם כן רב אשי סובר כאבוה דשמואל, שיצא. מכאן שסתמא דגמרא שסובר כר' זירא, כפי שראינו, מקבל דין זה ש"כפאו ואכל מצה יצא", שהרי ר' אשי הוא מסדר הגמרא (עי' תוס' חולין ב' ע"ב, ד"ה "אנא", ורא"ש שבת פ"א סי' י"ח): "משום

מובן, אם כן, פסק הרמב"ם, שבתקיעת שופר פסק כר' זירא, שצריך כוונת שומע ומשמיע, ובאכילת מצה פסק כאבוה דשמואל (ואף ר' זירא מודה בכך), שכפאו ואכל מצה - יצא, והחילוק בין שני הדינים הוא כדברי הגמרא, שבתקיעת שופר יש חיוב של "זכרון תרועה", המצריך כוונה שאיננה קיימת באכילת מצה.

נראה לתת טעם נוסף בחילוק זה שבין אכילת מצה לשמיעת קול השופר<sup>9</sup>. במצה ישנה מצוה לאכול, והאוכל מצה, אף בכפיה, עשה את מעשה המצוה. בשופר, לעומת זאת, המצוה היא לשמוע, ובשמיעה לא עושה השומע כל מעשה או פעולה מצידו, ובמה תתקיים המצוה? אין זאת אלא שהכוונה מצד השומע היא ההופכת את שמיעתו משמיעה סתם למעשה מצוה. הרי זה בחינת דברי הגמרא (ברכות ו' ע"ב): "אגרא דשמעתא סברא", שכן השומע שיעור מפי החכם ואינו סובר ומכוון ומבין את הנאמר, מה עשה בשמיעתו? שמיעה לבד אינה מספיקה, וכוונת השומע היא ההופכת שמיעה זו לקיום מצוה.

### ביאור לשון הרמב"ם והירושלמי

ביאור זה, המיישב את פסק הרמב"ם, מגדיל את הקושיה על לשון הרמב"ם. שאלנו, מדוע נקט בלשון המשנה "מתעסק", והרי הרמב"ם פסק כר' זירא, ואם כן עיקר החידוש הוא שצריך כוונת שומע ומשמיע, ולשון "מתעסק" נאמרה רק "אגב רישא" ואינה עיקר, ומדוע השתמש הרמב"ם בלשון זו? להבנת לשון הרמב"ם יש לעיין בדברי הירושלמי המתייחסים למשנת "מתעסק". הירושלמי (ברכות פ"ז ה"ג) לומד מדברי המשנה דין בהלכות ברכות:

ר' אבא בר זמינא הוה משמש קומי זעירא, מזג ליה כסא. אמר ליה: סב בריך. אמר ליה: יהב דעתך דאת מייתי חורנה, דתני "השמש מברך על כל כוס וכוס ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה". אמר ליה: כמה דאנא יהב דעתי מפקא יתיך ידי חובתך בברכתה, כן הב דעתך מפקא ידי חובתי באמן. אמר רב תנחום בר ירמיה: מתניתא אמרה כן, "המתעסק לא יצא והשומע מן המתעסק לא יצא".

**פירוש:** ר' אבא בר זמינא היה משמש לפני זעירא (=ר' זירא), ומזג לו כוס. אמר לו (ר' זירא): בריך. אמר לו (ר' זירא): תן דעתך (בברכה על כך) שתשתה כוס אחרת, ששנינו: "השמש מברך על כל כוס וכוס

דסתמא דהש"ס קאמר לה דהיינו רב אשי דהוא בתראה שסידר הש"ס, וכן בשו"ת מהר"ח אור זרוע סי' קפ"ג, וכן בכמה אחרונים).

<sup>8</sup> המגיד משנה (הל' שופר שם) מדקדק, שהגמרא אומרת: "אלמא קסבר רבא מצוות אין צריכות כוונה", ואיננה לומדת כן מדברי אבוה דשמואל, ולכן ניתן לומר שהשוואת אכילת מצה לתקיעת שופר היא דעתו של רבא בלבד, אך הדין "כפאו ואכל מצה - יצא", קיים גם לדעות אחרות, שאינן מקבלות את ההשוואה לתקיעת שופר.

<sup>9</sup> ועי' במגיד משנה (הל' שופר שם), שכתב באופן דומה.

ואינו מברך על כל פרוסה ופרושה". אמר לו (ר' אבא): כמו שאני נותן דעתי להוציאך ידי חובתך בברכה, כן תן דעתך להוציאני ידי חובתי באמן. אמר ר' תנחום בר ירמיה: המשנה אמרה כך, ששנינו: "המתעסק לא יצא והשומע מן המתעסק לא יצא".

יש להבין, מה הקשר בין המשנה העוסקת במתעסק בתקיעת שופר, ובין ההלכה בה דן הירושלמי בכוונה להוציא בברכות, ולאיזה ענין רצה הירושלמי להביא סיוע מן המשנה<sup>10</sup>. עוד יש להבין, מהו גדר הוצאה ידי חובה באמירת אמן המובא בירושלמי. האור זרוע (הל' סעודה סי' ק"ס), מביא את דברי הירושלמי בתוספת ביאור:

...והירושלמי לטעמיה שצריך השומע לענות אמן כדי להוציא את המברך, כדאיתא בירושלמי "ר' אבא בר זמינא הוה משמש קומי ר' זעירא, מזג ליה כסא, אמר ליה: סב בריך, אמר ליה: הב דעתך דאת משתי חורנא, דתני 'השמש מברך על כל כוס וכוס ואינו מברך על כל פרוסה ופרושה'. אמר ליה: כמה דאנא יהיב דעת מפקת יתך ידי חובתך בברכתא, כך הב דעתך מפקת יתי ידי חובתי באמן. אמר ר' תנחום בר ירמיה: מתניתין אמרה כן 'המתעסק לא יצא והשומע מן המתעסק לא יצא'. פירוש הואיל והוא מברך בעבור עצמו ובעבור אחרים הרי מתעסק הוא אצל אחרים, וצריך שגם השומע אותו יוציא אותו בכונת אמן, ובעל נפש צריך לחוש לשמועה זו.

האור זרוע לומד מן הירושלמי, שישנו הבדל בין ברכה שאדם מברך לעצמו ובין ברכה שמברך לאחרים, וכאשר מברך לעצמו בלבד הרי הוא כמתעסק לגבי אחרים. נראה, שמקור החילוק בין סוגי הברכות הוא בהבנת דיבורו של האדם. יש דיבור שהוא הגדרת המחשבות להוציאן אל הפועל, ויש דיבור שהוא בבחינת הכרזה, שמגמתו להודיע דבר לזולתו.

הדיבור שבין אדם לעצמו או בינו לבין קונו - כל עניינו הוא בעצם הדיבור, ואין צורך בענין נוסף כדי לתת לו תוקף. אולם הדיבור שהוא כהכרזה, איננו נגמר בעצם הדיבור, והוא צריך להישמע ולהתקבל על ידי שומעיו. כאשר יש שומע, אף המדבר עצמו "מתפעל" מכך, והשומע מטביע רישומו במדבר<sup>11</sup>.

<sup>10</sup> לא יתכן להסביר שהירושלמי למד את דברי המשנה: "השומע מן המתעסק", כפי שלמד ר' זירא בבבלי, שהכוונה היא למי שתוקע בלא כוונה להוציא את חברו ידי חובה, שכן אצלנו בגמרא (ל"ג ע"ב המובאת לעיל) הקשו מדברי המשנה האלה על ר' זירא שאמר שצריך כוונת שומע, ותירצו ש"מתעסק" נשנה אגב רישא, ובירושלמי לא הובא הסבר זה, ולכן אין לדחוק את פירוש המשנה בירושלמי כפי שדחק הבבלי. <sup>11</sup> הרי הנה בחינת "אור חוזר", החוזר מן המקבל אל המשפיע, ובכך פועל אף על המשפיע. למה הדבר דומה? לאדם הלומד סוגיה, ולאחר מכן מלמד סוגיה זו לתלמידו. הקשבתו של התלמיד מגדירה אצל המלמד את הסוגיה לפי יכולת הקיבול של התלמיד, וכך פועלת על המלמד עצמו ועל הבנתו את הסוגיה. האור החוזר מגדיר אצל המשפיע את האור על פי יכולת הקיבול של המקבל, ובכך פועל על המשפיע.

ברכה היא אחת מהליכות הדיבור, ואף בברכה יש להבחין בין ברכות של אדם עם עצמו ועם קונו, לבין ברכות הבאות להוציא את זולתו ידי חובה, שיש בהן בחינת "הכרזה" ו"הודעה".

כך יש להבין את דין אמירת "אמן", כפי שהגדיר "המנהיג" (הל' תפילה, עמ' ל"ב בהוצאת מוסד הרב קוק):

ואני אומר כי המברך דומה לשטר חתום בבית דין ויכול אדם להכחישו, ואחר שהוא מאושר ומקיים, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, וכן "אמן" קיום חתימת הברכה.

שטר שאינו מקיים הרי הוא כסיפור דברים בעלמא. קיום השטר מאשרו ונותן לו תוקף. עניית "אמן" על ברכה היא כקיום השטר ואישורו, ועושה היא את הברכה להכרזה והודעה משמעותית. בלא "אמן" נשאר הברכה כשטר שאינו מאושר בבית דין, שאי אפשר להשתמש בו כ"הודעה".

ועוד, בברכה (וכן בתפילה) שאדם מברך לקב"ה, הרי הוא עומד כמקבל, ואילו כשאדם מוציא את חברו ידי חובה הרי הוא משפיע ונותן, וחברו מקבל. אלו שתי בחינות שונות של ברכה. היוצא ידי חובה עונה "אמן", ובכך פועל על הברכה, להיותה ברכה המשפיעה לאחרים ואינה רק מקבלת.

אף בתקיעת שופר יש שתי משמעויות. יש תקיעה כלפי הקב"ה, כגזירת הכתוב, ויש תקיעה המכוונת כלפי השומעים, שהיא פועלת עליהם לעוררם לתשובה<sup>12</sup>, ועל כן ענין דומה אנו מוצאים בתקיעת שופר, שאינו דומה התוקע לעצמו בלבד למי שתוקע כדי להוציא חברו ידי חובה, ויש צורך בכוונה מיוחדת כדי להוציא חברו ידי חובה.

על כן המברך לעצמו בלבד, מתעסק הוא אצל אחרים, שכן אין זה אותו סוג דיבור, וכלפי הדיבור המשותף לו ולאחרים, נחשב דיבור לעצמו בלבד כמתעסק, שהרי לא נתכוון לעשות את אשר נעשה בפועל<sup>13</sup>.

נמצאנו למדים, שיש שני סוגי כוונות במצוות. האחת להוציא עצמו ידי חובה, והשניה להוציא את זולתו ידי חובה. כאשר מכוון רק לעצמו, הרי הוא כמתעסק כלפי זולתו, שכן חסרה כאן הכוונה הנוספת הנדרשת בהוצאת אחרים ידי חובה. עניית "אמן", והכוונה של המברך לצאת ידי חובת אמירת "אמן", מאפשרת להוציא ידי חובה גם את השומע, ומוסיפה קיום לברכת המשמיע.

מובן, אם כן, מדוע נקטה המשנה לפירוש ר' זירא (הוא זעירא המופיע בירושלמי) בלשון "מתעסק", אף שעיקר הדין שרצתה לומר הוא שצריך כוונת שומע

<sup>12</sup> עיי' לקמן בשיחה "יוצא מן הכלל" לראש השנה, שכוונת התקיעה מכוונת אף כלפי שמיא, להפוך מידת הדין למידת רחמים.

<sup>13</sup> המתעסק מתכוון לפעולה אחת, ועלתה בידו פעולה אחרת. כך כאן, נתכוון הוא לאמירה מסויימת, ועלתה בידו אמירה נוספת, בלא שהתכוון אליה.

ומשמיע<sup>14</sup>. בעומק הדברים כאשר חסרה כוונה למשמיע, הרי שהוא נחשב כמתעסק כלפי אחרים, ולכן השתמשה המשנה גם בסיפא בלשון הרישא, כדי להעמידנו על עומק דין הכוונה<sup>15</sup>. על כן כתב הרמב"ם "מתעסק", כלשון המשנה, שכן בעומק הדברים, התוקע ואינו מכוון להוציא הרי הוא מתעסק. כך יש להבין את לשון הרמב"ם בהלכה:

המתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא יצא ידי חובתו, וכן השומע מן המתעסק לא יצא. נתכוון שומע לצאת ידי חובתו ולא נתכוון התוקע להוציאו או שנתכוון התוקע להוציאו ולא נתכוון השומע לצאת - לא יצא ידי חובתו עד שיתכוון שומע ומשמיע.

המשפט הראשון הוא פתיחה, "המתעסק... וכן השומע מן המתעסק לא יצא". המשך ההלכה הוא ביאור למשפט הראשון. באיזה מתעסק מדובר? כשנתכוון שומע ולא נתכוון משמיע או להיפך. לשון "מתעסק" שכתב הרמב"ם נכתבה אגב המשנה, ובאה להעמידנו על עומק הדברים, שכאשר חסרה כוונת משמיע, הרי זה נקרא "מתעסק".

### התאחדות השומע והמשמיע

בדברי החזון אי"ש יש תוספת ביאור והעמקה בענין שומע ומשמיע (הל' ברכות סי' כ"ט ס"ק א'):

הא דאמרין שומע כעונה אי פירושו שיוצא במעשה השמיעה לחוד, או שמתחס אליו גם הדיבור של המשמיע על ידי שמיעה ויוצא ידי חובה בשיתוף השמיעה והדיבור של חברו... נמצא שדין שומע כעונה שחידשה תורה הוא המכין את השמיעה והדיבור הראויין לדין שומע כעונה, ואותה השמיעה ששמע אם לא היה דין שומע כעונה, אותה השמיעה באמת אינה ראויה לדין שומע כעונה ולא נאמרה עליה דין שומע כעונה, ולא נאמר דין זה אלא מכח הערבות של אחד על חברו, והלכך מתאחדים השומע והמשמיע ומשתתף השמיעה והדיבור להיות מצוה שלימה, אבל לולא הערבות אין כאן שיתוף ביניהם... והלכך צריך דעת השומע והמשמיע משום דבלא דעתם אין משתתפים הדיבור והשמיעה, ואין הדיבור של מצוה ולא השמיעה שמיעת קריאה של מצוה...

<sup>14</sup> אף הירושלמי מפרש את המשנה ש"מתעסק" הוא תוקע לעצמו ולא לאחרים, ואין זה דוחק בלשון המשנה, שכן בעומק הדברים, התוקע לעצמו בלבד מתעסק הוא כלפי אחרים. מכאן למד הירושלמי, כפי שמבין האור זרוע, שיש הבדל בין המברך לעצמו למברך לאחרים, וצריך כוונה מיוחדת לענין זה.  
<sup>15</sup> נראה שניתן לגזור מכאן ענין כללי, שגם כאשר ביטוי נאמר "אגב רישא", ולכאורה אינו מדויק, ישנה משמעות לביטוי זה דוקא, והמשנה השתמשה בלשון זו כדי להעמידנו על משמעות עמוקה של הדברים. אף הרמב"ם כשכתב את לשון המשנה שאינה מתאימה לפסיקתו, לכאורה, מעמידנו על עומק ההלכה.

אין די בכך שאדם שומע את דברי חברו כדי לצאת ידי חובה. דיבורו של חברו, שהוא דיבור של מצוה, חל גם עליו מכח הערבות שביניהם, ובכך מתאחדים השומע והמשמיע בקיום המצוה. יש חיבור של שני הצדדים, וכאילו שניהם אומרים את הברכה<sup>16</sup>.

בענין תקיעת שופר כתב שם החזון אי"ש (ס"ק ד'):

וכן לענין תקיעת שופר אינו יוצא בשמיעה אלא בקול שופר של מצוה והלכך אינו יוצא מחרש שוטה וקטן ולא ממתעסק, וכן כשלא כוון חברו להוציא, דלדידיה לא הוי קול שופר של מצוה.

וקרובים דברינו להיות כדבריו, שכאשר חברו איננו מכוון להוציא, הרי אין כאן שמיעת מצוה מבחינתו, וביאור הדבר, שכאשר המצוה נעשית לעצמו בלבד היא מצוה שונה ממצוה הנעשית להוציא אחרים ידי חובה.

### "רמז יש בדבר"

כך כתב הרמב"ם בענין תקיעת השופר (הל' תשובה פ"ג ה"ד):

אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר עורו ישנים משנתכם, ונרדמים הקיצו מתרדמתכם, וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם. אלו השוכחים את האמת, בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל, הביטו לנפשתיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזבו כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה.

מדוע נדרש הרמב"ם לביאור הרמז שבתקיעת השופר? כפי שראינו, בתקיעת השופר יש הבדל בין תקיעה שאדם תוקע לעצמו, ובין תקיעה הנעשית כלפי אנשים אחרים. ניתן לומר, שתקיעה לעצמו היא כגזירת הכתוב, אך כשאדם תוקע לאחרים עליו לכוון כוונה נוספת, ומשמעות כוונה זו מוסיפה תוכן לתקיעת השופר, וזהו הרמז שיש בענין זה. השופר פונה כלפי אחרים ומכריז "עורו ישנים משנתכם". בשופר ישנו צורך בכוונה מיוחדת כאשר משמיעים לאחרים את קולו, וכוונה זו יש בה רמז, המעמיק את משמעות הפניה של קול השופר אל השומע.

אף בהלכות מקואות (פי"א הי"ב) מזכיר הרמב"ם רמז:

<sup>16</sup> עי' שם בהמשך הדברים, שנחלק מכח דבריו אלה על מה שכתב בבית הלוי על התורה (בראשית, בליקוטים שבסוף ענייני חנוכה) שבברכת כהנים אין דין שומע כעונה, כיון שצריך לומר "קול רם" ותנאי זה לא מתקיים על ידי השומע. וכתב החזו"א, שהתאחדות השומע והמשמיע מחילה את כל תנאי האמירה גם על השומע, ולכן כאילו אמר גם השומע "קול רם", ולכן ישנו דין שומע כעונה גם בברכת כהנים ובשאר אמירות שיש תנאים באמירתן.

דבר ברור וגלוי שהטומאות והטהרות גזירות הכתוב הן ואינן מדברים שדעתו של אדם מכרעתו, והרי הן מכלל החוקים, וכן הטבילה מן הטומאות מכלל החוקים הוא, שאין הטומאה טיט או צואה שתעבור במים אלא גזירת הכתוב היא, והדבר תלוי בכוונת הלב, ולפיכך אמרו חכמים "טבל ולא הוחזק כאילו לא טבל". ואף על פי כן רמז יש בדבר, כשם שהמכוון לבו לטהר כיון שטבל טהור, ואף על פי שלא נתחדש בגופו דבר, כך המכוון לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות שהן מחשבות האון ודעות הרעות, כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת טהור, הרי הוא אומר "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם". השם ברחמיו הרבים מכל חטא, עון ואשמה יטהרנו אמן.

אף בטבילה יש שתי בחינות. הטבילה היא גזירת הכתוב, אך הטהרה תלויה בכוונה, הנוספת על מעשה המצוה, "והדבר תלוי בכוונת הלב". כוונה זו מתבארת ברמז שמביא הרמב"ם, שכוונת הלב היא הפועלת את הטהרה מן הטומאה, וענין זה נכון אף בטהרת הדעת מטומאת המחשבות והדעות. בשני המקומות בהם מביא הרמב"ם "רמז", מעבר לגזירת הכתוב שבהלכה, נובע הדבר מן הכוונה המיוחדת הנדרשת במצוה זו מעבר למצוות אחרות. הכוונה הנוספת נותנת משמעות נוספת למצוה, מעבר לקיומה כגזירת הכתוב.

